

נוסחאות ונתונים בפיזיקה

נספח לבחינות הבגרות ברמה של 5 יח"ל

לשאלונים מס' 917531, 917521, 36541, 98, 917555, 917554, 917553, 652, 653, 654

(החל בקיץ תשס"ז)

תוכן העניינים

<u>עמוד</u>	<u>נתונים</u>	<u>עמוד</u>	<u>נוסחאות</u>
6	קבועים בסיסיים	2	מכניקה
7	פירוש קיצורי היחידות	3	אלקטרומגנטיות
7	קשרים בין יחידות	5	קרינה וחומר
7	נוסחאות מתמטיות	6	פעילויות מעבדה
8	נתונים הקשורים בשמש ובירח		
8	נתונים הקשורים בכוכבי הלכת		
8	המסות של חלקיקים ואטומים אחדים		

מכניקה

עבודה של כוח הקבוע בגודלו ובכיוונו $W = F_x \Delta x = F \cos \theta \Delta s \quad \Delta s = \Delta x $ כאשר $\Delta s = \Delta x $
אנרגיה קינטית $E_k = \frac{1}{2}mv^2$
אנרגיה פוטנציאלית כובדית (שדה אחיד) $U_G = mgh \quad (U_G(h=0)=0)$
אנרגיה פוטנציאלית אלסטית (במצב רפוי $U_{sp} = 0$) $U_{sp} = \frac{1}{2}k(\Delta\ell)^2$
משפט עבודה-אנרגיה $W_{\text{כוללת}} = \Delta E_k$
עבודת שקול הכוחות הלא-משמרים (אנרגיה מכנית כוללת) $W_{\text{לא משמרים}} = \Delta E$
הספק ממוצע $\bar{P} = \frac{\Delta W}{\Delta t}$
מתקף ותנע
מתקף של כוח משתנה $\vec{J} = \int_{t_1}^{t_2} \vec{F} dt$
מתקף של כוח קבוע $\vec{J} = \vec{F} \Delta t$
תנע $\vec{p} = m\vec{v}$
נוסחת מתקף-תנע $\vec{J}_{\text{כולל}} = \Delta \vec{p}$
שימור תנע $m_A \vec{v}_A + m_B \vec{v}_B = m_A \vec{u}_A + m_B \vec{u}_B$
בהתנגשות אלסטית חד-ממדית $\vec{v}_A - \vec{v}_B = -(\vec{u}_A - \vec{u}_B)$
מודל של גז אידאלי
האנרגיה הקינטית הממוצעת של מולקולת גז אידאלי $\bar{E}_k = \frac{3}{2}kT$

קינמטיקה - תנועה לאורך קו ישר
מהירות רגעית $v = \frac{dx}{dt}$
תאוצה רגעית $a = \frac{dv}{dt}$
תנועה שוות-תאוצה $v = v_0 + at$ $x = x_0 + v_0 t + \frac{1}{2}at^2$ $x = x_0 + \frac{v_0 + v}{2}t$ $v^2 = v_0^2 + 2a(x - x_0)$
מהירות של B ביחס ל-A $v_{B,A} = v_B - v_A$
דינמיקה
משקל $w = mg$
חוק הוק (גודל כוח אלסטי) $F = k \Delta\ell$
גודל כוח חיכוך $f_s \leq \mu_s N$ $f_k = \mu_k N$
סטטי $f_s \leq \mu_s N$
קינטי $f_k = \mu_k N$
החוק השני של ניוטון $\Sigma \vec{F} = m\vec{a}$
צפיפות חומר $\rho = \frac{m}{V}$
עבודה, אנרגיה והספק
עבודה הנעשית על גוף הנע לאורך ציר x על ידי כוח F הקבוע בכיוונו $W = \int_{x_1}^{x_2} F_x dx$

$v = -\omega A \sin(\omega t + \phi)$	מהירות
$v = \pm \omega \sqrt{A^2 - x^2}$	
$a = -\omega^2 A \cos(\omega t + \phi)$	תאוצה
$a = -\omega^2 x$	
$T = 2\pi \sqrt{\frac{m}{c}}$	זמן המחזור
$T = 2\pi \sqrt{\frac{\ell}{g}}$	מטוטלת פשוטה (מתמטית)
כבידה	
$\left(\frac{\bar{r}_1}{\bar{r}_2}\right)^3 = \left(\frac{T_1}{T_2}\right)^2$	החוק השלישי של קפלר
$F = G \frac{m_1 m_2}{r^2}$	גודל כוח הכבידה
$U_G = -\frac{GMm}{r}$	אנרגיה פוטנציאלית כובדית ($U_G(r \rightarrow \infty) = 0$)
אנרגיה של לווין במסלול מעגלי	
$E_k = \frac{GMm}{2r} = -\frac{U_G}{2}$	קינטית
$E = -\frac{GMm}{2r}$	כוללת
טרנספורמציית שדה כבידה	
$\vec{g}_B = \vec{g}_A - \vec{a}_{B,A}$	

$pV = NkT$	משוואת המצב של גז אידאלי
החוק הראשון של התרמודינמיקה	
$\Delta U = Q + W$	
תנועות מחזוריות	
$\omega = 2\pi f = \frac{2\pi}{T}$	
תנועה מעגלית	
$\bar{\omega} = \frac{\Delta\theta}{\Delta t}$	מהירות זוויתית ממוצעת
תאוצה צנטריפטלית (רדיאלית)	
$a_R = \frac{v^2}{r} = \omega^2 r$	
הקשר בין מהירות קווית ומהירות זוויתית	
$v = \omega r$	
תנועה הרמונית פשוטה	
$-cx = ma$	משוואת התנועה
$\omega = \sqrt{\frac{c}{m}}$	
$x = A \cos(\omega t + \phi)$	נוסחת מקום-זמן

אלקטרומגנטיות

גודל שדה חשמלי הנוצר על ידי לוח טעון	
$E = \frac{\sigma}{2\epsilon_0}$	$\epsilon_0 = \frac{1}{4\pi k}$
פוטנציאל חשמלי סביב מטען נקודתי	
$V = k \frac{q}{r}$	($U_E(r \rightarrow \infty) = 0$)
אנרגיה פוטנציאלית חשמלית של מטען נקודתי	
$U_E = qV$	
$U = \frac{1}{2} QV$	אנרגיה של מוליך טעון

אלקטרוסטטיקה	
$F = k \frac{q_1 q_2}{r^2}$	חוק קולון (בריק)
$k = \frac{1}{4\pi\epsilon_0}$	
$\vec{E} = \frac{\vec{F}}{q}$	שדה חשמלי
גודל שדה חשמלי סביב מטען נקודתי	
$E = k \frac{q}{r^2}$	

קובץ זה נועד אך ורק לשימוש האישי של מורי הפיזיקה ולהוראה בכיתותיהם. אין לעשות שימוש כלשהו בקובץ זה לכל מטרה אחרת ובכלל זה שימוש מסחרי; פרסום באתר אחר (למעט אתר בית הספר בו מלמד המורה); העמדה לרשות הציבור או הפצה בדרך אחרת כלשהי של קובץ זה או כל חלק ממנו.

מתח רגעי בפריקת קבל	$V_c = V_0 e^{-\frac{t}{RC}}$
שדה מגנטי	
גודל כוח הפועל על מטען בשדה מגנטי	$F = qvB \sin\alpha$
גודל כוח הפועל על תיל נושא זרם בשדה מגנטי	$F = I\ell B \sin\alpha$
גודל הכוח ליחידת אורך בין שני תילים ארוכים מקבילים	$\frac{F}{\ell} = \frac{\mu_0 I_1 I_2}{2\pi d}$
	$\frac{\mu_0}{2\pi} = 2 \cdot 10^{-7} \frac{T \cdot m}{A}$
גודל שדה מגנטי סביב תיל ישר וארוך	$B = \frac{\mu_0 I}{2\pi r}$
במרכז סליל מעגלי דק (בעל רדיוס R ו-N כריכות)	$B = \mu_0 \frac{NI}{2R}$
בתוך סילוניית ארוכה (בעלת אורך L ו-N כריכות)	$B = \mu_0 \frac{NI}{L}$
כא"מ מושרה	
שטף מגנטי דרך משטח α – הזווית בין השדה לנורמל למשטח	$\Phi_B = BA \cos\alpha$
כא"מ מושרה	$\varepsilon = -N \frac{d\Phi_B}{dt}$
כא"מ מושרה בתיל מוליך $\ell_{\perp}$ – היטל התיל על הכיוון הניצב למהירות $\mathbf{B}_{\perp}$ – רכיב השדה המגנטי בכיוון ניצב למישור התנועה	$\varepsilon = v \ell_{\perp} B_{\perp}$
כא"מ מושרה במחולל	$\varepsilon = -NBA\omega \cos(\omega t + \phi)$
שנאי אינדאלי	$\frac{\varepsilon_1}{\varepsilon_2} = \frac{N_1}{N_2}$

הגדרת הקיבול	$C = \frac{Q}{V}$
קיבול של קבל לוחות	$C = \frac{\varepsilon_0 \varepsilon_r A}{d}$
מתח חשמלי	$V_{AB} = V_A - V_B$
גודל השדה החשמלי בין לוחות קבל	$E = \frac{V_{AB}}{d}$
אנרגיה של קבל טעון	$U = \frac{1}{2} CV_{AB}^2$
קיבול שקול של קבלים המחוברים בטור	$\frac{1}{C_T} = \sum \frac{1}{C_i}$
של קבלים המחוברים במקביל	$C_T = \sum C_i$
זרם חשמלי	
זרם רגעי	$i = \frac{dq}{dt}$
חוק אום	$V_{AB} = RI$
התנגדות של תיל	$R = \rho \frac{\ell}{A}$
התנגדות שקולה של נגדים המחוברים בטור	$R_T = \sum R_i$
של נגדים המחוברים במקביל	$\frac{1}{R_T} = \sum \frac{1}{R_i}$
עבודת הזרם החשמלי	$W_{A \rightarrow B} = V_{AB} It$
הספק	$P = V_{AB} I$
מתח הדקים	$V_{AB} = \varepsilon - rI$
חוקי קירכהוף	$\sum \varepsilon = \sum IR \quad \sum I = 0$
מתח בין שתי נקודות במעגל חשמלי	$V_{AB} = \sum IR - \sum \varepsilon$
זרם רגעי בטעינת קבל או בפריקתו	$i = I_0 e^{-\frac{t}{RC}}$
מתח רגעי בטעינת קבל	$V = \varepsilon (1 - e^{-\frac{t}{RC}})$

קובץ זה נועד אך ורק לשימוש האישי של מורי הפיזיקה ולהוראה בכיתותיהם. אין לעשות שימוש כלשהו בקובץ זה לכל מטרה אחרת ובכלל זה שימוש מסחרי; פרסום באתר אחר (למעט אתר בית הספר בו למד המורה); העמדה לרשות הציבור או הפצה בדרך אחרת כלשהי של קובץ זה או כל חלק ממנו.

קרינה וחומר

$E_{ph} = E_k + B$	אפקט פוטואלקטרי
האטום והגרעין	
$m_e v_n r_n = n \frac{h}{2\pi}$	הנחות בוהר
$E_{ph} = E_f - E_i $	
רמות אנרגיה באטום מימן	
$E_n = -\frac{R^*}{n^2}$	$(U_\infty = 0)$
$R^* = \frac{2\pi^2 k^2 m_e e^4}{h^2} = \frac{m_e e^4}{8\epsilon_0^2 h^2} = 13.6 \text{ eV}$	
רדיוסי המסלולים המותרים של האלקטרון באטום המימן	
$r_n = r_1 n^2$	
$r_1 = \frac{h^2}{4\pi^2 m_e k e^2} = 0.529 \text{ \AA}$	
$\lambda = \frac{h}{mv} = \frac{h}{p}$	נוסחת דה-ברויי
$\Delta x \Delta p \geq \frac{h}{4\pi}$	עקרון אי-הוודאות
$\Delta E = \Delta mc^2$	שקילות מסה-אנרגיה
דעיכה של מקור רדיואקטיבי	
$\frac{dN}{dt} = -\lambda N$	λ – קבוע הדעיכה
$N = N_0 e^{-\lambda t}$	
$R = \lambda N$	פעילות של מקור רדיואקטיבי
$T_{1/2} = \frac{\ln 2}{\lambda}$	זמן מחצית החיים

אופטיקה גאומטרית	
$n_1 \sin \theta_1 = n_2 \sin \theta_2$	חוק סנל
$\frac{1}{u} + \frac{1}{v} = \frac{1}{f}$	נוסחת העדשות
$m = \frac{H_i}{H_o} = \frac{ v }{ u }$	הגדלה קווית
$C = \frac{1}{f}$	עוצמת עדשה
גלים מכניים ואלקטרומגנטיים	
$v = \lambda f$	מהירות גל מחזורי
$\frac{\sin \theta_1}{\sin \theta_2} = \frac{n_2}{n_1} = \frac{v_1}{v_2}$	חוק השבירה
גל עומד במיתר שקצותיו קשורים	
$\ell = n \frac{\lambda}{2}$	
קווי מקסימום בהתאבכות משני מקורות (ויותר) שווים מופע	
$\sin \theta_n = \frac{X_n}{L_n} = n \frac{\lambda}{d}$	
קווי מינימום בהתאבכות משני מקורות שווים מופע	
$\sin \theta_n = \frac{X_n}{L_n} = (n - \frac{1}{2}) \frac{\lambda}{d}$	
$\frac{\Delta X}{L} = \frac{\lambda}{d}$	נוסחת יאנג
קווי מקסימום בהתאבכות בסריג עקיפה	
$\sin \theta_n = n \frac{\lambda}{d} = n N^* \lambda$	
קווי צומת בעקיפה בסדק יחיד	
$\sin \theta_n = \frac{X_n}{L_n} = n \frac{\lambda}{w}$	
$E_{ph} = hf$	אנרגיה של פוטון
$E(\text{eV}) = \frac{12400}{\lambda(\text{\AA})} = \frac{1240}{\lambda(\text{nm})}$	

קובץ זה נועד אך ורק לשימוש האישי של מרצה הפיזיקה ולהוראה בכיתותיהם. אין לעשות שימוש כלשהו בקובץ זה לכל מטרה אחרת ובכלל זה שימוש מסחרי; פרסום באתר אחר (למעט אתר בית הספר בו מלמד המורה); העמדה לרשות הציבור או הפצה בדרך אחרת כלשהי של קובץ זה או כל חלק ממנו.

פעילויות מעבדה

הקירוב של טיילור מסדר שני:

$$x_{n+1} \approx x_n + v_n \Delta t + \frac{1}{2} a_n \Delta t^2$$

$$v_{n+1} \approx v_n + \frac{1}{2} (a_n + a_{n+1}) \Delta t$$

הקירוב הסטנדרטי של אוילר:

$$x_{n+1} \approx x_n + v_n \Delta t$$

$$v_{n+1} \approx v_n + a_n \Delta t$$

קבועים בסיסיים

(ערכי הקבועים רשומים בדיוק נמוך מהדיוק הניסיוני הידוע, ומשמשים לבחינת בגרות.)

ערך	יחידות	סימון	שם הקבוע
$1.38 \cdot 10^{-23}$	$J \cdot K^{-1}$	k	קבוע בולצמן
$6.67 \cdot 10^{-11}$	$N \cdot m^2 \cdot kg^{-2}$	G	קבוע הגרביטציה
$9 \cdot 10^9$	$N \cdot m^2 \cdot C^{-2}$	k	המקדם בחוק קולון
$3 \cdot 10^8$	$m \cdot s^{-1}$	c	מהירות האור בריק
$1.257 \cdot 10^{-6}$	$H \cdot m^{-1}$	μ_0	פרמיאביליות הריק
$8.85 \cdot 10^{-12}$	$F \cdot m^{-1}$	ϵ_0	דיאלקטריות הריק
$1.60 \cdot 10^{-19}$	C	e	מטען האלקטרון
$6.63 \cdot 10^{-34}$ $4.14 \cdot 10^{-15}$	$J \cdot s$ $eV \cdot s$	h	קבוע פלאנק
$9.11 \cdot 10^{-31}$	kg	m_e	מסת אלקטרון
$1.67 \cdot 10^{-27}$	kg	m_p	מסת פרוטון
$1.67 \cdot 10^{-27}$	kg	m_n	מסת נויטרון
$6.02 \cdot 10^{23}$	mol^{-1}	N_A	קבוע אבוגדרו

קובץ זה נועד אך ורק לשימוש האישי של מורי הפיזיקה ולהוראה בכיתותיהם. אין לעשות שימוש כלשהו בקובץ זה לכל מטרה אחרת ובכלל זה שימוש מסחרי; פרסום באתר אחר (למעט אתר בית הספר בו מלמד המורה); העמדה לרשות הציבור או הפצה בדרך אחרת כלשהי של קובץ זה או כל חלק ממנו.

פירוש קיצורי היחידות

יחידה	סימן
פרד	F
אמפר	A
אום	Ω
וולט	V
טסלה	T
הנרי	H
הרץ	Hz
פסקל	Pa

יחידה	סימן
גיאול	J
אלקטרון וולט	eV
מיליון אלקטרון וולט	MeV
וט	W
מול	mol
מעלות צלזיוס	$^{\circ}\text{C}$
מעלות קלווין	K
קולון	C

יחידה	סימן
מטר	m
אנגסטרם	$\text{\AA}$
קילוגרם	kg
גרם	gr
יחידת מסה אטומית	u
שנייה	s
שעה	h
ניוטון	N

קשרים בין יחידות

אנרגיה

$$1\text{eV} = 1.6 \cdot 10^{-19}\text{J}$$

אורך

$$1\text{\AA} = 10^{-10}\text{ m}$$

$$1\text{ nm} = 10^{-9}\text{ m}$$

לחץ

$$1\text{ אטמוספירה} = 1.01 \cdot 10^5 \frac{\text{N}}{\text{m}^2}$$

מסה

$$1\text{u} = 931.494 \frac{\text{MeV}}{c^2} = 1.66 \cdot 10^{-27}\text{ kg}$$

מעבר ממעלות קלווין למעלות צלזיוס

$$t_c = T_k - 273$$

תנע

$$1 \frac{\text{kg} \cdot \text{m}}{\text{s}} = 1.87 \cdot 10^{-21} \frac{\text{MeV}}{c}$$

נוסחאות מתמטיות

$$\frac{4}{3}\pi R^3$$

נפח כדור

$$2\pi R$$

היקף מעגל

$$\sin \theta \approx \text{tg } \theta$$

לזוויות קטנות

$$\pi R^2$$

שטח עיגול

$$\sin \theta \approx \theta$$

לזוויות קטנות ברדיאנים

$$4\pi R^2$$

שטח פני כדור

קובץ זה נועד אך ורק לשימוש האישי של מורי הפיזיקה ולהוראה בכיתותיהם. אין לעשות שימוש כלשהו בקובץ זה לכל מטרה אחרת ובכלל זה שימוש מסחרי; פרסום באתר אחר (למעט אתר בית הספר בו מלמד המורה); העמדה לרשות הציבור או הפצה בדרך אחרת כלשהי של קובץ זה או כל חלק ממנו.

נתונים הקשורים בשמש ובירח

זמן מחזור (יממות)	רדיוס מסלול ממוצע (m)	רדיוס (m)	מסה (kg)	
-----	-----	$6.96 \cdot 10^8$	$1.99 \cdot 10^{30}$	שמש
27.3	$3.84 \cdot 10^8$	$1.74 \cdot 10^6$	$7.35 \cdot 10^{22}$	ירח

נתונים הקשורים בכוכבי הלכת

זמן מחזור (שנים)	רדיוס מסלול ממוצע (10^6 km)	רדיוס (10^6 m)	מסה (10^{24} kg)	כוכב לכת
0.2408	57.9	2.44	0.330	כוכב חמה (Mercury)
0.6152	108.2	6.05	4.869	נוגה (Venus)
1.00	149.6	6.38	5.974	ארץ (Earth)
1.881	227.9	3.4	0.642	מאדים (Mars)
11.86	778.3	71.4	1899.1	צדק (Jupiter)
29.46	1427.0	60.0	568.6	שבתאי (Saturn)
84.01	2871.0	26.1	86.98	אורנוס (Uranus)
164.8	4497.1	24.3	103	נפטון (Neptun)

המסות של חלקיקים ואטומים אחדים

המסה ב- u	האטום	המסה ב- $\frac{MeV}{c^2}$	המסה ב- u	החלקיק
1.007825	מימן ^1H	0.511	0.000549	אלקטרון
2.014101	דויטריום ^2H	938.272	1.007276	פרוטון
4.00260	הליום ^4He	939.566	1.008665	נויטרון
7.01601	ליתיום ^7Li			
12.00000	פחמן ^{12}C			

קובץ זה נועד אך ורק לשימוש האישי של מורי הפיזיקה ולהוראה בכיתותיהם. אין לעשות שימוש כלשהו בקובץ זה לכל מטרה אחרת ובכלל זה שימוש מסחרי; פרסום באתר אחר (למעט אתר בית הספר בו מלמד המורה); העמדה לרשות הציבור או הפצה בדרך אחרת כלשהי של קובץ זה או כל חלק ממנו.